

Andekus kui hariduslik erivajadus: olukord Eesti üldhariduskoolides

Hillar Saul

TÜ Teaduskooli psühholoog
MSc.

Andekad lapsed

- Andekad on need lapsed, kes väljapaistvate võimete tõttu suudavad saavutada kõrgeid tulemusi. Need lapsed vajavad selleks, et realiseerida oma potentsiaali iseenda ja ühiskonna heaks, diferentseeritud kasvatusprogramme ja/või kohtlemist, mida ei suuda neile pakkuda traditsioonilised kooliprogrammid. Kõrgeteks tulemusteks võimeliste laste hulka kuuluvad need, kes on demonstreerinud mõnda järgnevalt loetletud võimetest kas eraldi või kombineeritult:
 - 1) üldist intellektuaalset võimekust;
 - 2) spetsiifilist akadeemilist võimekust;
 - 3) kreatiivset ehk loomingulist mõtlemist;
 - 4) liidrivõimeid;
 - 5) võimekust tegelda kujutava või näitekunstiga;
 - 6) psühhomotoorset võimekust.”

Eeldused

- Eesti hariduselus ei ole andekatele lastele pööratud kaugeltki nii palju tähelepanu kui teiste erivajadustega lastele.
- Üsna levinud on arvamus, et andekas laps saab ise endaga hakkama (kui õpilane esineb vähemalt keskmisel tasemel – siis on juskui „kõik korras“).

TÜ Teaduskooli uuring (koostöös HTM-iga): mis tegelikult toimub

- Milline on kooli juhtkonna suhtumine töösse andekate lastega?
- Kas ja mille alusel selekteeritakse välja andekad või lihtsalt kõrgemate võimetega lapsed?
- Milliseid erinevaid võimalusi pakutakse andekatele välja, et nad saaksid endale võimetekohast õpet ning kui tihti neid võimalusi rakendatakse?
- Milline on koolides tunnivälise tegevuse süsteem?
- Kui palju ja kuidas suunatakse andekaid lapsi tegelema oma võimete edasiarendamisega?
- Millised on peamised takistused töös andekate lastega?
- Mil viisil motiveeritakse ja tunnustatakse andekaid lapsi ja nendega töötavaid õpetajaid?
- Millised on levinumad probleemid, mis tekivad seose andekate lastega koolis?

Küsitlus

- Küsitleti 104 Eesti koolijuhti ja 31 koolipsühholoogi.
- Koolidest 10 (9,6%) olid algkoolid, 33 (31,7%) põhikoolid ja 61 (58,7%) gümnaasiumid.
- Koolijuhtidele suunatud küsimustik koosnes 51 küsimusest. Paljude küsimuste (31) juurde olid lisatud etteantud vastusevariandid, ülejäänud eeldasid vastamist avatud tekstina. Koolipsühholoogide küsimustikus oli 14 küsimust, millest pooled sisaldasid vastusevariante ja pooled olid avatud küsimused.

Andekaks hindamise kriteeriumid

Andekuse kriteerium	Vastuste %
Head tulemused	26
Vaimne võimekus, mõtlemise kiirus, seoste loomine	24
Huvi ja motiveeritus	19
Loovus	16
Teadmised ja lai silmaring	15
Kõik on andekad	2
Ei tea	2

Andekate laste osakaal koolis ja probleemid

- Keskmine – 16%
- Kõige enam vastuseid – 5% ja 10%
- Probleemidega pöördumine: “mitte kunagi” - 5,5-17% ja “väga tihti” – 0-2,8% (sõltuvalt asukohast)

Andeka lapse probleemid

Andeka lapse probleemid	Vastuste %
Suhtlemisprobleemid	22
Ebaühtlased huvid, ebaühtlane õppeedukus	18
Konfliktid õpetajaga	15
Konfliktid õpilastega	11
Ebaõpilaslik käitumine	6
Tunnis on igav, distsipliini rikkumine	6
Ülekoormus	4
Tahtmatus pingutada	3
Õpetajad ei taha nendega tegeleda	3
Tunnetamata väärtushinnangud	2
Kõrge enesehinnang	2
Kinnised	2

Andekate arendamise võimalused valdkonniti

- Hinnang 1-4 ainetele eraldi.
- Statistiline võrdlus ainete vahel.
- Halvasti hinnatakse andekuse arendamise võimalusi füüsikas/keemias – valdavalt on selle valdkonna tulemused teiste omadest statistiliselt oluliselt kehvemad.
- Vähe lootustandvad on ka loodusteaduste näitajad - humanitaaria, muusika ja kunsti keskmistest on loodusteaduste tulemused oluliselt nõrgemad.
- Kõige parem pilt – spordivaldkonnas.

Soovitavad muudatused haridussüsteemis

Pakutavad muudatused	Vastuste %
Finantseerimise parandamine	23
Koolitused	11
RÕK-i suurem paindlikkus	11
Andekatega tehtava tegevuse seadustamine	9
Lisaõppematerjalid	7
Aineringid riiklikult finantseeritavaks, aineringide parem finantseerimine	6
Õpetajate bürokraatia vähendamine	5
Õpetaja motiveerimine	4
Pearaha huvitegevusele	4
Individaalse juhendamise tasustamine	4
RÕK-i mahukuse vähendamine	3
Andekate identifitseerimise reguleerimine	2
Andekate tsentraliseeritud erikursused	2
Õpetajate palk	1
Andekate laste toetamine rahaliselt	1
Tasustada ettevalmistust olümpiaadideks	1

Sisseastumiskatsete läbiviimine koolides ja nende tüübid

	Algkool (%)	Põhikool (%)	Gümnaasium (%)	Ei tehta katseid (%)
Suured linnad	30,6	5,6	47,2	44,4
Väikesed linnad	37,0	3,7	33,3	48,1
Maakoolid	7,3	0,0	17,1	80,5
Testi tüübid				
Ainult ainete testid	7,69	4,8	28,85	
Ainult psühholoogilised testid	3,85	0,0	0,96	
Ainete testid ja psühholoogilised testid	12,50	1,0	4,81	
Ei kasutata	74,04	90,4	56,73	

Koolipsühholoogide arvamus: puudused koolisüsteemis töös andekatega

Puudused koolisüsteemis	Vastuste %
Õpetajate suur koormus	17
Õppematerjalide puudus	15
Keskmistele orienteeritus	13
Suured klassid, raske õpet diferentseerida	13
Teised erivajadused võtavad palju aega ära	11
Eraldi õppetöö vähene motiveerimine ja tasustamine	11
Õpetaja motiveerimine	6
RÕK koormatus ja paindumatus	6
Koolitusi on vähe	4
Süsteemsuse puudumine	4
Andekate ülekoormatus	2
Andeka identifitseerimine	2
Transpordiprobleemid	2

Psühholoogide hinnang enda tööle

Puudused	Vastuste %
Testide ja abimaterjalide puudumine	29
Koolituste ja kogemuse puudumine	26
Reaalse koostöö vähesus koolis	14
Õppekavas andekate arvestamise võimaluste vähesus	11
Rohkem tähelepanu andekatele pöörata	9
Õpetajate suur koormus	9
Identifitseerimise võimaluste puudumine	3

Koolitus

Õpetajad on osalenud andekatega seotud koolitustel (%)			
Algkoolid	50,0	Suured linnad	30,6
Põhikoolid	33,3	Väikesed linnad	55,6
Gümnaasiumid	41,0	Maakoolid	36,6
Koolipsühholoog on osalenud andekatega seotud koolitustel (%)			
Jah	34,4		

Millised on siis probleemid: kõkkuvõte I

- **Õpetajate suur koormus.** Õpetajad peavad töötama suurte klassidega, läbi viima liiga palju tunde nädalas, arvestama laste eripäradega (ka klassitunni piires) jne. See on kõige sagedamini märgitud probleem – aega andeka lapsega tegelemiseks lihtsalt ei jätku.
- **Lisatöö rahastamine.** Et õpetajalt oleks võimalik nõuda lisatöö tegemist, peaks seda ka motiveerima ja rahastama. Andekate laste ettevalmistamine olümpiaadideks nõuab palju aega ning pühendumust. Samuti tuleks parandada konkreetsete huviringide finantseerimist. Igasugune individuaalne töö lastega on samuti märkamist/motiveerimist/rahastamist väärt.
- **Riikliku õppekava ülekoormatus ja/või paindumatus.** Õppekava mahukus tundub paljudele liiga suur, et võimaldada üldse mingisugust diferentseerimist (tihti arvati, et põhiainetes osakaalu tuleks vähendada, eriti gümnaasiumis). Õppekavad võiks olla juba ette planeeritud sellisel kujul, et nad näeks ette õpilaste tasemete erinevust (nt mingil koolitasele on loodud ka õppekavas endas eristumine mitmeks tasemeks/mitmeteks võimalusteks).

Millised on siis probleemid: kõkkuvõte II

- **Õppematerjalid.** Õpetaja üldise töökoormatuse juures on väga vajalik luua õppematerjale erinevate tasemete jaoks. Õppematerjalid peaks olema diferentseeritud kõikidel kooliastmetel (nt mitmeastmelised töövihikud). Kui sellised õppevahendid puuduvad, peavad õpetajad need lihtsalt ise koostama - iga õpetaja eraldi, omas koolis.
- **Koolitus.** Väga tihti märgivad koolijuhid, et andeka lapse kohta koolitusi õpetajad saanud ei ole. Kui ei ole vastavaid teadmisi, siis on väga raske ka andekate laste jaoks midagi ära teha (õpet organiseerida).
- **Andekatega töö süstematiseerimine ja selle seadusandlik alus.** Tihti on mainitud süsteemsuse puudumist andekatega tegelemisel. Mõnikord täheldatakse, et meie kool tegeleb küll andekatega, kuid mitte kõik valdkonnad ei ole kaetud. Sageli on probleemiks see, et teatakse, et tegu on andeka lapsega, kuid ei ole süsteemset (ka koolikollektiivi poolt) viisi, kuidas andeka vajadustele vastu tulla.
- **Testimine ja abimaterjalid koolipsühholoogidele.** Koolipsühholoogidel puuduvad ametlikud ja kaasaegsete normidega psühholoogilised testid. Kuna andeka lapse identifitseerimine ei ole ka mitte mingil moel reguleeritud, siis andeka märkamine ja esile toomine on üsna keeruline. Puuduvad ka muud abimaterjalid

Mida teha?

- Andekate laste identifikatsiooni-süsteemi loomine
- Huviringide ja õpetajate igasuguse lisatöö parem rahastamine ja motiveerimine
- Lisaõppematerjalide organiseeritud ning tsentraliseeritud loomine
- Andekate lastega seotud koolituse arendamine (nii kõrgkoolide õpetajakoolituses kui täiendkoolitusena)
- Abimaterjalide loomine koolipsühholoogidele
- Laiemalt - andekatega tehtava töö terviklik süstematiseerimine

- Täname kõiki uuringus osalenud Eesti koolijuhte ja koolipsühholooge!
- Suur tänu Haridus- ja Teadusministeeriumile uurimuse rahalise toetamise eest!

Uurimuse viisid läbi:

Hillar Saul, Viire Sepp ja Monika Päiviste